

ความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค ของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทย จังหวัดเพชรบุรี

กิตติศักดิ์ รุจิกาญจน์รัตน์¹ และกนก พานทอง²

บทคัดย่อ

ความเชื่อและความศรัทธาส่งผลกระทบต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่คู่คนไทยมาช้านาน เปรียบเสมือนกำลังใจในการใช้ชีวิตของคนไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษา รวมถึงความเชื่อและความศรัทธาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 9 คน ประกอบด้วยแพทย์แผนไทย ผู้ช่วยแพทย์แผนไทย และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย ได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและจากเอกสาร ตำรา ผลการวิจัยพบว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาของผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย จังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ รูปพระโขนงชัยคุรุไวฑูรย์ประภาตถาคตเจ้า รูปปั้นหมอชิวโกมารภักดิ์ พระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 5 บทสวดและคาถาปฐกฐาสมุณไพโรสมัยโบราณกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีความเชื่อในเรื่องของการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะช่วยให้เกิดความสบายใจและความมั่นใจในการรักษามากขึ้น ซึ่งเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่ง และประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูลส่งผลให้เกิดความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติมากขึ้น นอกจากนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังมีผลต่อภาวะทางอารมณ์และความรู้สึกของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทย และยังส่งผลต่อผู้ป่วย คนในชุมชนและสังคม โดยแสดงออกผ่านกิจกรรม ได้แก่ การกราบไหว้ และการสวดบทคาถา ทำให้เกิดความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษา ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ นั้น สามารถทำได้ทั้งที่บ้านและที่ทำงาน โดยไม่มีขั้นตอนหรือรูปแบบที่แน่นอน ผลจากความมีศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยเกิดขวัญและกำลังใจ มีสมาธิในการรักษาผู้ป่วย และเกิดความสบายในการทำงาน ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการรักษาผู้ป่วยให้ได้ผลการรักษาที่ดีอีกด้วย

คำสำคัญ : 1. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2. ความเชื่อ 3. ความศรัทธา 4. ผู้ประกอบวิชาชีพ 5. วิชาชีพแพทย์แผนไทย

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการแพทย์แผนไทย คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี อีเมล : kitiskak.ruj@mail.pbru.ac.th
โทร : 08 9804 9094

² อาจารย์ ดร. ประจำวิทยาลัยวิทยาการวิจัยและวิทยาการปัญญา มหาวิทยาลัยบูรพา อีเมล : kanok1459@gmail.com โทร : 09 2954 5495

Beliefs and faith in holy objects for treatment among Thai traditional medical practitioners in Phetchaburi Province

Kitisak Rujiganjanarat³ and Kanok Panthong⁴

Abstract

Belief and faith in sacred things have been with Thai people for a long time like the encouragement for their livings. This qualitative research aimed to study the sacred objects in treatment, including the beliefs and faith of Thai traditional medicine practitioners towards sacred things in the treatment of diseases. The data from nine key informants including Thai traditional medical practitioners, Thai traditional medical assistants, and an expert in Thai traditional medicine were specifically collected and acquired by a specific method using in-depth interview and content analysis from the data providers and textbooks. The results revealed that the holy objects in treatment for Thai traditional medical practitioners in Phetchaburi Province were composed of Bhaisajyaguru, Jivaka statue, the King Rama V, and the spells in compounding medicine. Moreover, the key informants believed that respecting the sacred items could increase comfort and confidence in their treatment. Thanks to the key informants' real experiences from, they believed more in the supernatural power. In addition, the holy objects in treatment influenced their emotions, and affected the patients, people, or social communities such as the belief in sacred items and the spells. These can be done at home or workplace even though they did not know how exact procedure was. The results of faith were found to occur in their minds like confidence or concentration, and affect the effectiveness of good treatment for patients.

Keywords: 1. Holy objects 2. Believe 3. Faith 4. Practitioners 5. Thai traditional medicine

³ Lecturer, Program in Thai Traditional Medicine, Faculty of Nursing Science, Phetchaburi Rajabhat University, Petchaburi, Thailand.
Email address: kitisak.ruj@mail.pbru.ac.th Tel: 08 9804 9094

⁴ Lecturer, Ph.D., College of Research Methodology and Cognitive Science, Burapha University, Chonburi, Thailand.
Email address: kanok1459@gmail.com Tel: 09 2954 5495

บทนำ

การแพทย์แผนไทยเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางการแพทย์ ในด้านการตรวจ วินิจฉัย บำบัด รักษา ป้องกันโรค รวมทั้งการส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพของมนุษย์ โดยประยุกต์ใช้ศาสตร์การแพทย์แผนไทย ซึ่งประกอบด้วย 4 สาขา ได้แก่ เวชกรรมไทย เภสัชกรรมไทย การนวดไทย และการผดุงครรภ์ไทย (Pornsiripong & Usupararat, 2000) อีกทั้งยังมีกรรมวิธีที่บูรณาการมาจากพิธีกรรม ความเชื่อ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อ และความศรัทธาสังค์กัณฐิธิ์ อยู่คู่คนไทยมายาวนาน เปรียบเสมือนกำลังใจในการใช้ชีวิตของคนไทย เพราะคนไทยมีการดำเนินชีวิตที่ควบคู่กับวัฒนธรรม ความเชื่อ เช่น การประกอบพิธีกรรมตาม ประเพณีหรือเทศกาลต่าง ๆ การสร้างศาล การสร้างสังค์กัณฐิธิ์ การบนบานสังค์กัณฐิธิ์ ไสยศาสตร์ ฯลฯ (Phothong, 2014) ความเชื่อยังเป็นความคิดที่มีเหตุผล อันสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสืบทอดมาจาก โบราณ ถึงปัจจุบัน โดยรุ่นสู่รุ่น เกี่ยวเนื่องกับจารีตประเพณี และการดำรงชีวิตของสังค์กัณฐิธิ์นั้น ๆ ส่วนศรัทธา ก็คือความเชื่ออย่างหนึ่งที่ยึดมั่น ถิ่นมั่น เปลี่ยนแปลงได้ยาก สามารถถ่ายทอดจากอดีตถึงปัจจุบันได้อีกด้วย (Duangwiset, 2017)

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบงานวิจัยของพระครูสิริรัตนานุวัตร (Phrakhru Sirirattananuwat, 2013) เรื่อง การบนบาน บวงสรวง: แนวคิด หลักการอิทธิพลต่อสังคมไทย พบว่า สังคมไทยนิยมเสริมชะตาชีวิตและอนาคตด้วยพิธีกรรมมีการบนบาน บวงสรวงฯ ด้วยความเชื่อว่าสรรพสิ่งมีเทพเจ้าครอบครองอยู่และคุ้มครองรักษา รับรู้การกระทำของมนุษย์ เช่น แม่น้ำ ต้นไม้ ป่าสังข์ อารามบ้านเรือน เป็นต้น ในเมื่อมนุษย์ ได้รับผลจากการกระทำตามที่ตนปรารถนาแล้วก็คิดจะตอบแทนคุณความดีของเทพเหล่านั้น อันเนื่องจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่สอนให้กัณฐิธิ์ต่อบุคคลหรือสิ่งที่ให้กัณฐิธิ์แก่ตน

การศึกษาทางมานุษยวิทยาในประเด็นความเชื่อสังค์กัณฐิธิ์ของ Brian Morris (Morris, 2006) พบว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความเชื่อสังค์กัณฐิธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติ และไสยศาสตร์ สามารถแบ่งภายใต้แนวคิด และกระบวนการที่ได้อันเป็น 6 แบบ ดังนี้ 1. กระบวนการทัศน์หน้าที่นิยม มนุษย์ใช้สังค์กัณฐิธิ์เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต 2. กระบวนการทัศน์จิตวิเคราะห์ การบูชาสังค์กัณฐิธิ์ช่วยให้นักวิจัยรู้สึกรู้สีก่อนคงปลอดภัยในชีวิต 3. กระบวนการทัศน์โครงสร้างนิยม ความเชื่อสังค์กัณฐิธิ์ช่วยสร้างกฎเกณฑ์และระเบียบทางสังคม 4. กระบวนการทัศน์สัญลักษณ์นิยม ความเชื่อจะถูกแสดงออกผ่านสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมและจับต้องได้ 5. กระบวนการทัศน์นิเวศวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีผลต่อการสร้างความเชื่อสังค์กัณฐิธิ์ และ 6. กระบวนการทัศน์อำนาจ ความรู้ ความเชื่อสังค์กัณฐิธิ์ คือความรู้ที่มนุษย์ใช้อธิบายชีวิตและสังคม (Duangwiset, 2017)

ผู้ประกอบการการแพทย์แผนไทย เป็นสายอาชีพหนึ่งที่มีแนวคิดทางด้านวิทยาศาสตร์ และมีความเชื่อในวิธีการแสวงหาความรู้ โดยใช้หลักทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย ความรู้ตามวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการสอดแทรกความรู้ วิธีการต่าง ๆ กับกาณ์ดำเนินชีวิตของมนุษย์ เช่น การคลอดกับ หมอตำแย การให้มารดานอนใกล้ไฟในระยะหลังคลอด ที่เรียกว่า การอยู่ไฟ การดูแลรักษาตนเองโดยหมอที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ เรียกว่า หมอพื้นบ้าน ความรู้ของการแพทย์แผนไทยเกิดมาจากการความรู้ทางการแพทย์แบบดั้งเดิมของไทย ผสมผสานกับความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวต่างชาติ ซึ่งเข้ามาในราชอาณาจักรไทยตั้งแต่อดีต และร่วมกับองค์ความรู้ทางการแพทย์ในพระไตรปิฎกแห่งพระพุทธศาสนา หล่อหลอมจนกลายเป็นระบบการแพทย์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว (Pichiensuntorn, 2008)

จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ และความศรัทธา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญที่จะศึกษาความเชื่อ และความศรัทธาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในด้านการรักษา เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อ และความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรคของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทย จังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาความเชื่อ และความศรัทธาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทย จังหวัดเพชรบุรี ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง และมีการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยแบ่งตามเกณฑ์การคัดเลือกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ แพทย์แผนไทย ผู้ช่วยแพทย์แผนไทย และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย ในจังหวัดเพชรบุรี รวมทั้งสิ้นจำนวน 9 คน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา วารสาร และงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อนำความรู้ได้จากการศึกษาเป็นแนวทางในการตั้งคำถาม เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ต่อไป
2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทย และส่วนที่ 2 ความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทย
3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย กับหน่วยงานที่ถูกคัดเลือก เข้าเก็บข้อมูลตามช่วงวันที่ประสาน ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ แก่กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จากนั้นสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จนครบตามหัวข้อ อีกทั้งผู้วิจัยจะทำการศึกษาเอกสารอื่น ๆ ประกอบไปด้วย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยการหาความตรงตามเนื้อหา (content validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่สร้างขึ้น ไปตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา ประกอบด้วยการหาข้อบกพร่องในด้านเนื้อหา ความครอบคลุมของเนื้อหา การใช้สำนวนถ้อยคำเพื่อความเข้าใจของผู้ตอบ ลำดับความสำคัญก่อนหลัง ความซับซ้อน และความสอดคล้องต่อเนื่องของแบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยใช้การหาดัชนีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity index) ได้เท่ากับ 1.00 หลังจากนั้นผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ทั้งความถูกต้องของเนื้อหา ภาษา และรูปแบบตามคำแนะนำ ก่อนนำไปใช้ในการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากข้อมูลเอกสาร ตำรา ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคล จะวิเคราะห์โดยใช้ค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัย

การศึกษาลักษณะนิสัยด้านการรักษา ความเชื่อและความศรัทธาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทย ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่าส่วนใหญ่ ร้อยละ 77.8 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 33.3 มีอายุระหว่าง 21 ถึง 25 ปี และอายุระหว่าง 51 ถึง 60 ปี โดยอายุเฉลี่ย 40.4 ปี ร้อยละ 44.4 จบการศึกษาสูงสุดชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา ผู้ให้ข้อมูลทุกคนนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 66.6 ประกอบอาชีพเป็นผู้ช่วยแพทย์แผนไทย และร้อยละ 44.4 เป็นแพทย์แผนไทย ร้อยละ 33.3 มีระยะเวลาการประกอบอาชีพแพทย์แผนไทย 1 ถึง 10 ปี และร้อยละ 22.2 มีระยะเวลาการประกอบอาชีพแพทย์แผนไทย น้อยกว่า 10 ปี ระหว่าง 10 ถึง 20 ปี และมากกว่า 20 ปี (ตามลำดับ)

2. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยมีความเชื่อถือศรัทธาด้านการรักษาโรค มี 2 รูปแบบ ดังนี้

2.1 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นรูปธรรม

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นรูปธรรม ที่ใช้รักษาผู้ป่วยของผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย ได้แก่ รูปพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตเจ้า (ภาพที่ 1) รูปปั้นหมอชีวกโกมารภัจจ์ (ภาพที่ 2) พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (ภาพที่ 3)

2.2 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นนามธรรม

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นนามธรรม ได้แก่ คาถาปฐกยาสมุณไพโร คือคาถาหัวใจนพคุณ คาถาพระเจ้าทั้งสาม คาถาหัวใจพระสูตร หัวใจพระวินัย หัวใจโพชฌงค์ และหัวใจพระเจ้าห้าพระองค์ ตัวอย่างเช่น

“... คาถาปฐกยาสมุณไพโร กล่าวว่ อะสัง วิสุโธ ปุสะพุทะ สะทะวิปี ปะสะอุ มะ อะ อุ อาปามะ จุปะ ทิมะสัง อังขุ นะโมพุทธาเย...” (จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย)

“...คาถาหมอชีวกโกมารภัจจ์ กล่าวว่ โอม นะโม ชีวะโก สิริสะสา อะหัง กะรุณโก สัพพะ สัตตานัง โอสถะทิพพะมันตัง ปะภาโส สุริยาจันทัง โกมาระภจโจ ปะภาเสสิ วันทามิ บัณทิตโต สุขะระโส อะโรคา สุขะนะโหม...” (จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย)

ภาพที่ 1 รูปพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตเจ้า
(ที่มา : Kitisak Rujiganjanarat)

ภาพที่ 2 รูปปั้นหมอชีวกโกมารภัจจ์
(ที่มา : Kitisak Rujiganjanarat)

ภาพที่ 3 พระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 5
(ที่มา : Kitisak Rujiganjanarat)

3. ความเชื่อของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค

ความเชื่อของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค จำแนกประเภทของข้อมูล เพื่อจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ โดยใช้เกณฑ์ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Morris, 2006) ดังนี้

กระบวนการทัศน์หน้าที่นิยม ได้แก่ การเสกคาถา หรือกล่าวบทสวดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค พบว่า ผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยมีทั้งเชื่อบางส่วน และไม่เชื่อเกี่ยวกับการเสกคาถา แต่จะเชื่อต่อการกล่าวบทสวดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งการเสกคาถาหรือกล่าวบทสวด จะช่วยให้เกิดความมั่นใจของผู้รักษา และทำให้เกิดความสบายใจของผู้รับการรักษา เป็นเหมือนกุศโลบาย ส่วนการกล่าวบทสวด จะเน้นไปในแนวทางการสวดไหว้ หมอชีวกโกมารภัจจ์ ซึ่งจะกระทำก่อนการทำงานในแต่ละวัน จากข้อคำถามกระบวนการทัศน์จิตวิเคราะห์ มีผู้ให้ข้อมูล ตัวอย่างเช่น

“...สมัยก่อน การเสก เป่า จะมีผลอย่างมากต่อผู้ป่วย แต่ปัจจุบันเมื่อคนไม่เชื่อกรรมวิธีนี้ ทำให้ผลการรักษาลดลง และไม่คอยได้สืบทอดต่อกัน แต่บางที่ มีการเป่ารักษาโรค ก็จะมีทั้งหายป่วย ดีขึ้น หรืออาการเท่าเดิมได้...” (จากแพทย์แผนไทย)

กระบวนการทัศนจิตวิเคราะห์ ได้แก่ ความเชื่อถึงอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือเคยติดต่อกับวิญญาณ เทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อใช้ในการรักษาโรค พบว่าส่วนใหญ่ เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ แต่ไม่เคยสื่อสาร หรือติดต่อกับวิญญาณ เทพเจ้า เนื่องจากเชื่อว่าการติดต่อ ควรเป็นบุคคลที่มีสัมผัสพิเศษ ส่วนอำนาจเหนือธรรมชาติ จะช่วยเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวประจำตัว จากข้อคำถามกระบวนการทัศนจิตวิเคราะห์ มีผู้ให้ข้อมูล ตัวอย่างเช่น

“...คิดว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ แต่จะเกิดกับผู้ป่วยที่จิตใจอ่อนแอ และเชื่อว่าเกิดจากผีกระทำ เคยเจอคนแถวบ้าน ที่ไปทำลายศาลแถวหมู่บ้าน และรู้สึกผิด เลยป่วยและแพ้ ว่ามีผีมากระทำ แต่พอมารักษา ผู้ป่วยเป็นโรคบ้านหมุน และเมื่อกลับไป ขอขมา อากาการดีขึ้น อีกตัวอย่างคือ ผู้ป่วยโดนปอบเข้า มีอาการท้องเสีย ปวดท้อง ตัวซีด ซึ่งปรากฏว่าเป็นโรคเกี่ยวกับตับ แต่คิดว่าโดนปอบกินหรือปอบเข้า เพราะตอนกลางคืนผู้ป่วยจะมีกำลังมาก ส่วนตอนกลางวันจะไม่ค่อยมีกำลัง มารักษากับหมอพื้นบ้าน ทำพิธีไล่ปอบ อากาการดีขึ้น แต่ไม่หายขาด พิธีไล่ปอบ จะใช้หมอผี มีคาถา ไขดอกไม้มัน เทียน เหล้า มีดหมอ แส้ไล่ผี และจะพูดคุยกับผู้ป่วย เช่น ทำไมมาเข้า เป็นใคร บ้านอยู่ไหน จะออกไปไหน หรือจะให้ไล่ให้แน่ พอเสร็จผู้ป่วยจะสลบ หรือกำลังลดลง แต่ถ้าเป็นปอบมีกำลังมาก หมอผีจะใช้แส้ตี อาการของปอบออก จะสลบหรือปัสสาวะ อุจจาระเล็ด...” (จากแพทย์แผนไทย)

กระบวนการทัศนโครงสร้างนิยม ได้แก่ ความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้เกิดความมั่นใจในการรักษา พบว่าผู้คนส่วนใหญ่จะเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้เกิดความมั่นใจในการรักษา เนื่องจากทำให้เกิดผลต่อจิตใจทั้งผู้รักษา และผู้รับการรักษา โดยมีวิธีเช่นไหว้ เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงครูอาจารย์ และผู้รับการรักษา จากข้อคำถามกระบวนการทัศนโครงสร้างนิยม มีผู้ให้ข้อมูล ตัวอย่างเช่น

“...ช่วยได้มากทั้งหมอ และผู้ป่วย เพราะเป็นเหมือนสิ่งที่ยึดเหนี่ยว ผูกกับจิตใจสงบ ก็จะทำให้ผลการรักษาดีขึ้น ผู้ป่วยดีขึ้น...” (จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย)

กระบวนการทัศนสัญลักษณ์นิยม ได้แก่ ความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถส่งผลถึงอารมณ์ ความรู้สึก การดำเนินชีวิต พบว่าส่วนใหญ่จะเชื่อว่าส่งผลต่ออารมณ์ ความรู้สึก เพราะจะทำให้เกิดความมั่นใจ แน่วแน่ เชื่อมั่นในการทำงาน แต่ความเชื่อต่อการดำเนินชีวิต มีทั้งกลุ่มที่เชื่อ และกลุ่มที่ไม่เชื่อ จากข้อคำถามกระบวนการทัศนสัญลักษณ์นิยม มีผู้ให้ข้อมูล ตัวอย่างเช่น

“...คิดว่ามีผล เช่น ถ้ามีตากระตุก จิ้งจกตก ก็จะไม่ทำกิจกรรมนั้นๆ หรือการก้าวเท้าออกจากบ้าน ก็จะทำตามความเชื่อ ว่าก้าวเท้าซ้ายออกจากบ้าน การนอนก็จะหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก ไม่นอนหันไปทางทิศตะวันตก หรือไปอยู่แปลกที่ก็จะสวดมนต์ ขอว่าไม่ให้มีอุปสรรคมารบกวน ก็จะทำให้นอนหลับดีขึ้นสบายใจ...” (จากแพทย์แผนไทย)

กระบวนการทัศนนิเวศน์วัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถส่งผลต่อชุมชน สังคม พบว่ามีทั้งกลุ่มที่ไม่เชื่อว่าสามารถส่งผลต่อชุมชน สังคม และกลุ่มที่เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถส่งผลต่อชุมชน สังคม ได้ เนื่องจากความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อที่อยู่ในระดับบุคคล ปัจเจกบุคคล ในกลุ่มที่เชื่อว่าส่งผลต่อชุมชน สังคม เนื่องจากความเชื่อสามารถถ่ายทอดได้ หากผ่านหัวหน้าชุมชน ความเชื่อนั้นอาจมีผลต่อชุมชน สังคมที่อาศัยอยู่ จากข้อคำถามกระบวนการทัศนนิเวศน์วัฒนธรรม มีผู้ให้ข้อมูล ตัวอย่างเช่น

“...คิดว่าในปัจจุบันไม่น่าจะส่งผลต่อชุมชน และสังคม แต่สมัยก่อนอาจมีผลต่อคนในสังคม ที่พบเห็น อาจเกิดความเชื่อ ศรัทธาได้...” (จากผู้ช่วยแพทย์แผนไทย)

กระบวนการที่คนอำนาจ ความรู้ได้แก่ การพิสูจน์ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พบว่าส่วนใหญ่เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถพิสูจน์ได้ แต่ให้ข้อมูลว่า ไม่ทราบแน่ชัดว่า จะพิสูจน์ด้วยวิธีการใด เนื่องจากอาจยังไม่มีเครื่องมือที่ใช้ในการพิสูจน์สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ จากข้อคำถามกระบวนการที่คนอำนาจ ความรู้ มีผู้ให้ข้อมูล ตัวอย่างเช่น

“...คิดว่าสามารถพิสูจน์ได้ แต่ไม่รู้ว่าจะต้องใช้เครื่องมืออะไรมาพิสูจน์ แต่ทางวิทยาศาสตร์อาจไม่สามารถพิสูจน์ได้...” (จากแพทย์แผนไทย)

“...เชื่อว่า สามารถพิสูจน์ได้ แต่อาจไม่มีเครื่องมือที่ใช้พิสูจน์...” (จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย)

4. ความศรัทธาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค

ความศรัทธาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค สามารถแบ่งเป็นวิธีการนับถือ และผลที่ได้รับจากการนับถือ ศรัทธา พบว่าส่วนใหญ่จะมีบทสวดไหว้หมอมชีวกโกมารภัจจ์ จะกระทำตอนที่ทำงานขึ้นใหม่ หรือก่อนการรักษา บางคนจะสวดไหว้ทุกวัน ในตอนเช้าก่อนทำงาน ส่วนสถานที่ จะกระทำในสถานที่ทำงาน ที่บ้าน หรือหน่วยงานราชการที่ตนเองสังกัดอยู่ ไม่มีขั้นตอนที่แน่นอน จะกระทำตามที่สะดวก หรือกระทำในวันพระ ก่อนนอน ส่วนผลที่ได้รับจากการนับถือ ศรัทธา พบว่าเกิดขึ้นกับจิตใจ ความมั่นใจ สมารถทำให้สบายใจในการทำงานมากขึ้น และทุกคนไม่เคยเจออิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์/พุทธคุณจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษานั้น ๆ จากข้อคำถามความศรัทธาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษา มีผู้ให้ข้อมูล ตัวอย่างเช่น

“...ขั้นตอน จะยกมือไหว้องค์พ่อปู่ชีวก ระลึกถึงครูบารอาจารย์ กระทำในช่วงเวลาก่อนทำการนวดรักษาผู้ป่วย ไม่สามารถกระทำได้ทุกที่ จะกระทำในคลินิก หรือสถานที่ใช้ในการรักษาเท่านั้น ลักษณะส่วนมากจะยกมือไหว้เท่านั้น...” (จากแพทย์แผนไทย)

“...ไม่มีขั้นตอนแน่นอน แล้วแต่การรักษา ส่วนใหญ่จะยกมือไหว้ ขอภัยผู้ป่วย ไม่มีเวลา สถานที่แน่นอน กระทำช่วงก่อนการรักษา รูปแบบไม่เหมือนกัน...” (จากผู้ช่วยแพทย์แผนไทย)

อภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้อภิปรายผลการวิจัยตามประเด็นสำคัญ ดังนี้

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค ที่เป็นรูปธรรม 3 สิ่ง ได้แก่ รูปพระโขนงชัยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตเจ้ารูปปั้นหมอมชีวกโกมารภัจจ์ และพระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังพบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับด้านความเมตตาตามหานิยม ได้แก่ ปลัดขิก ลูกสาวท และสีผึ้ง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นนามธรรม ได้แก่ คาถาปฐญาสมุนไพโรและคาถาหมอมชีวกโกมารภัจจ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของทัศนไธ พลมณี (Ponmanee, 2017) ที่ศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนต่อปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สปป.ลาว โดยศึกษาประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันปราสาทวัดพู อีกทั้งความเชื่อต่อปราสาทวัดพูในอดีตจนไปถึงความเชื่อและพิธีกรรมชุมชนต่อปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สปป.ลาวในปัจจุบัน ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลทั้งจากเอกสารและการลงพื้นที่ สังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากับประชากรในชุมชน ได้แก่ ผู้รู้ ผู้นำชุมชน ผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏให้เห็นนั้นจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ 1. ความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันทั้งประเทศในทางพุทธศาสนา ที่เป็นศาสนาหลักประจำชาติลาว จากพิธีกรรมสำคัญที่มีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจากทั้งละแวกชุมชนโดยรอบปราสาท อีกทั้งประชาชนทั้งในและต่างประเทศในงานประเพณีบุญนมัสการ

วัดพุมมีการทำบุญตักบาตรตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา 2. ความเชื่อท้องถิ่น ที่มีการเซ่นสังเวยสัตว์เพื่อ
เสี่ยงทายบูชาผีบรรพบุรุษ ผีเจ้านาย และเทพเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประกอบอาชีพในทาง
เกษตรกรรมในพิธีกรรมเลี้ยงศาลปู่ตาของชุมชนโดยรอบปราสาท และยังปรากฏความเชื่อที่ถือปฏิบัติส่วนบุคคล
ซึ่งส่งผลต่อจิตใจ ในด้านการวิงวอนต่ออำนาจเร้นลับพลังเหนือธรรมชาติในสถานที่ ๆ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเชื่อว่าเป็น
สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะคำบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่น แทรกตัวอยู่ในความเชื่อหลักทั้ง 2 ความเชื่อที่กล่าวข้างต้น
อีกด้วยลักษณะความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏต่าง ๆ นั้น ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากแต่ละความเชื่อของแต่ละ
ศาสนา ที่เข้ามาผลัดเปลี่ยนทับซ้อนกันในช่วงเวลาต่าง ๆ ส่งผลต่อพื้นที่ โดยมีปราสาทวัดพุมเป็นจุดเชื่อมโยง
ให้เห็นการผสมผสาน ความเชื่อก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมของชุมชนต่อปราสาทวัดพุมที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต
และยังปรากฏให้เห็นสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนด้านความเชื่อและความศรัทธาของผู้ประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค
มีความเชื่อต่อการกล่าวบทสวดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อจะช่วยให้เกิดความมั่นใจในตัวผู้รักษา และทำให้เกิดความ
สบายใจในตัวของผู้รับการรักษา ส่วนการกล่าวบทสวด จะเน้นไปในแนวทางการสวดไหว้ หมอชีวกโกมารภักจ์
สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีผลต่ออารมณ์ ความรู้สึก บางคนเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถส่งผลต่อชุมชน สังคม บางคนไม่ทราบ
แน่ชัดว่า การพิสูจน์สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะพิสูจน์ด้วยวิธีการใด เพราะคิดว่ายังไม่มีเครื่องมือที่ใช้ในการพิสูจน์สิ่งศักดิ์สิทธิ์
นั้น ๆ ส่วนใหญ่จะมีบทสวดไหว้ หมอชีวกโกมารภักจ์ จะกระทำตอนที่ทำงานชิ้นใหม่ หรือก่อนการรักษา บางคน
จะสวดไหว้ทุกวัน ตอนเช้า ส่วนสถานที่ที่จะกระทำในสถานที่ทำงาน ที่บ้าน หรือหน่วยงานราชการที่ตนเอง
สังกัดอยู่ ไม่มีขั้นตอนที่แน่นอน จะกระทำตามที่สะดวก ผลที่ได้รับจากการนับถือ ศรัทธา พบว่าเกิดขึ้นกับจิตใจ
ความมั่นใจ สมาธิและทำให้สบายใจในการทำงานมากขึ้น และทุกคนไม่เคยเจออิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์/พุทธคุณ
จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษานั้น ๆ อีกทั้งแรงจูงใจในการนับถือ ความศรัทธา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค
พบว่ามีที่มาจากประสบการณ์ของตนเอง ได้แก่ การเห็นผู้อื่น เช่น บิดา ญาติ บุคคลทั่วไปนับถือ และมีที่มาจาก
ประสบการณ์การเรียนรู้ในวิชาชีพการแพทย์แผนไทย จากคำบอกเล่าของครูอาจารย์ และแรงจูงใจมาจาก
บุคคลในสายงานการแพทย์แผนไทย สอดคล้องกับงานวิจัยของนฤพนธ์ ดั่งวิเศษ (Duangwiset, 2017) ศึกษา
เรื่องชุมชนกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในอำเภอบ้านแพ้ว และอำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร โดยศึกษา
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดและศาลเจ้าของคนไทยเชื้อสายจีน มอญ และไทดำ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต
ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรม และเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ผลการวิจัยพบว่านิเวศน์ทางการเมืองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในยุคทุนนิยม ประชาชนไม่ได้นำเอาอัตลักษณ์ทาง
วัฒนธรรมมาเป็นเงื่อนไขในการเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่นำเอารูปแบบการทำมาหากินในระบบเศรษฐกิจ
แบบทุนนิยมมาอธิบายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะผู้นำความสำเร็จมาสู่ตนเอง สะท้อนให้เห็นถึงระบบการเกษตรกรรม
แบบดั้งเดิมได้ค่อย ๆ เลือนหายไป และสังคมแบบลูกจ้างแรงงานกำลังขยายตัว สังคมท้องถิ่นถูกเชื่อมโยงเข้ากับ
ระบบเศรษฐกิจระดับมหภาค ชาวบ้านติดต่อกับคนต่างถิ่นผ่านเครือข่ายการค้า ธุรกิจ และการทำงานในระบบ
ทุนนิยม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สามารถนำรูปแบบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รูปแบบความเชื่อ ความศรัทธา ไปประยุกต์ใช้ในการประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทย

1.2 ควรมีการจัดการความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธา ในกลุ่มผู้ประกอบการวิชาชีพแพทย์แผนไทย

1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรดำเนินการสนับสนุน ส่งเสริมวิธีการรักษาที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับความเชื่อของบุคคล

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาที่หลายมิติมากขึ้น เช่น ความรู้ ค่านิยม เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านการรักษาโรค

2.2 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้านอื่น ๆ เช่น ด้านเมตตามหานิยม ด้านการดำเนินชีวิต

2.3 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในผู้ประกอบการวิชาชีพแพทย์แผนไทย และผู้ประกอบการวิชาชีพอื่นต่อไป

References

- Duangwiset, Naruphon. (2017). Anthropological Concepts and The Study of Beliefs Sacred Things in Thai Society (แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย). **Academic Journal Humanities and Social Sciences**, 25(47): 173-197.
- _____. (2017). **Community and Faith, Sacred In Ban Phaeo District and Krathum Baen District Samut Sakhon** (ชุมชนกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในอำเภอบ้านแพ้ว และอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร). Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization).
- Morris, B. (2006). **Religion and Anthropology: A Critical Introduction**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Phothong, Krittiya. (2014). **Thai Contemporary Worship (ไทยบูชาร่วมสมัย)**. Master's dissrtation, Silpakorn University, Bangkok, Thailand.
- Phrakhru Sirirattananuwat. (2013). **Worshipping Sacrifices: Concepts, Principles, Influences on Thai Society** (การบหนาน บวงสรวง: แนวคิด หลักการอิทธิพลต่อสังคมไทย). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Pichiensuntorn, Chanyan. (2008). **Thai Traditional Medicine (แพทย์แผนไทย)**. Bangkok: Thai Encyclopedia Project.
- Ponmanee, Tattai. (2017). Beliefs and Rituals of The Community Towards Prasat Phu Temple, Champasak District, Lao (ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนต่อปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สปป. ลาว). **Journal Fine Arts Khon Kaen University**, 9(1): 45-66.
- Pornsiripong, Saowapa., & Usupararat, Pornthip. (2000). **Problems and Guidelines for The Development of Thai Traditional Medical Personnel Production (สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการผลิตบุคลากรแพทย์แผนไทย)**. Nakhon Pathom: Institute for Language and Culture Research for Rural Development, Mahidol University.